

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-12>

УДК 7.037

Школьна О.В., Волощук І.Р.
Київський університет імені Бориса Грінченка**ВИЯВИ АВАНГАРДИЗМУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ ЄВРОПИ
1910-X – 1930-X РР.**

Анотація. В статті досліджується напрям «авангард» та питання авангарду як самостійного напрямку в мистецтві; в статті розглянуто всі течії авангарду, їх ознаки та наведено порівняння класичного образотворчого мистецтва та авангардного; досліджуються вияви авангардизму в образотворчому мистецтві Європи XX століття; виявлення основних характеристик авангардизму. В статті викладено основний матеріал з історії виникнення авангарду в образотворчому мистецтві; його вплив на сучасне образотворче мистецтво; розглянуто смислове поле терміну «Авангард». Наведено основні причини виникнення напрямку, такі як, науково-технічна революція, поширення засобів масової інформації та комунікації, а також впровадження масового виробництва, тобто саме зміни в сфері науки та техніки, а також соціально-економічні проблеми XIX–XX ст. головним чином вплинули на образотворче мистецтво та виникнення авангардизму.

Ключові слова: авангардизм, XX століття, Європа, модернізм, образотворче мистецтво.

Shkolna Olga, Voloshchuk Inna
Borys Hrinchenko University of Kyiv**MANIFESTATIONS OF AVANT-GARDISM IN THE VISUAL ART OF EUROPE
IN THE 1910S–1930S**

Summary. In article explored the direction of the avant-garde and the issues of the avant-garde as an independent direction in art; the article considers all the currents of the avant-garde, their characteristics and a comparison of classical and avant-garde fine art; studies the manifestations of avant-gardism in the fine art of Europe of XX century; identifying the main features of avant-gardism. The article presents the basic material on the history of the emergence of avant-garde in the visual arts; its influence on contemporary visual arts; the semantic field of the term "avant-garde" is considered. The main reasons for the emergence of this direction are given, such as the scientific and technological revolution, the spread of mass media and communication, as well as the introduction of mass production, that is, it is changes in science and technology, as well as socio-economic problems of the XIX–XX century mainly influenced the visual arts and the emergence of avant-gardism. Described the characteristics of avant-gardism, such as the experimental search for new forms and ways, the break with the previous tradition; lack of consistently built system of aesthetic postulates and characteristic mobility of boundaries and pluralism of artists' opinions, multiple approaches to understanding the essence of being, experimentality and novelty, originality of artistic language, outrage, opposition to the idea of artistic deformation. Also important features of the avant-garde is abstract thinking, gravitation towards the art of associative structures, the perception of objects through their experiences, excessive encryption, mythologization of reality, conflict ratio of formal elements, the merging of temporal layers. The article describes in detail all the currents of avant-gardism and their characteristics, as well as the famous artists of these currents. As a conclusion the article defines the goal of the avant-garde, namely the cardinal transformation of human consciousness by means of art and the realization of an aesthetic revolution that would overcome the spiritual stagnation of existing society. And also at the end of the article is still given the difference between avant-gardism and modernism. Although avant-gardism is often called modernist, that is, modernized.

Keywords: Europe, modernism, avant-garde, XX century, art.

Постановка проблеми. Питання визначення «авангарду» як окремого напрямку, не схожого на «модернізм» залишається відкритим. І досі мистецтвознавці остаточно не визначились. Деякі вважають «авангард» одним з видів «модернізму», інші ж розділяють їх на два різні напрями. Дуже важливо зрозуміти всі аспекти «авангардизму», проаналізувати його. Оскільки від заснування «авангарду» пройшло вже сто років, а питання його як самостійного напрямку, залишається актуальним та не вирішеним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливою працею щодо дослідження авангарду України є однойменна праця Д. Горбачова. Так, у книзі «Український авангард» автор розглянув течії авангарду 1910-х – 1930-х рр. [3, с. 4]. З-поміж відомих досліджень згаданого стилю варто відзначити видання В.С. Турчина «У лабіринтах авангарду». Автор вказаної монографії стверджує, що позиція деяких критиків та на-

уковців, щодо авангардизму, як синоніму модернізму, є невдалою [1, с. 3].

Виділення не вирішених раніше проблем. Існує досить багато різного матеріалу про авангардизм та модернізм. Багато хто не відрізняє ці два напрями та вважають їх одним цілим. Тому варто визначити чи це так і пояснити чому.

Мета статті: дослідити напрям авангард, його різновиди та окремі стильові течії, дослідити різницю між авангардизмом і модернізмом.

Виклад основного матеріалу. Історія образотворчого мистецтва межі століть завжди цікава, адже саме у цей період народжуються нові явища та напрями в образотворчому мистецтві, представлені молодими художниками, які не тільки відкидають техніки минулих часів, а й пропонують власну інтерпретацію світу, наповнюють світ новою філософією та ідеологією, а також винаходять власні прийоми написання картин. Пройде достатній часовий відрізок для

усвідомлення художньої цінності авангарду в образотворчому мистецтві. Але практика впливу авангарду на сучасне образотворче мистецтво спонукає поставити питання про виявлення тієї ролі, яку сучасність вже усвідомила в авангарді. При цьому варто розширити художні горизонти і розкрити ті цінності, які потрібні у прогнозованому подальшому розвитку мистецтва XXI століття.

Принагідно варто розглянути смислове поле терміну «Авангард». Насамперед, під ним розуміється новаторський пошук у мистецтві початку XX ст., для якого властивий розрив із традиційним мистецтвом. У межах цього стильового мейнстріму початку XX століття і була кардинально переосмислена сутність мистецтва, а також роль художника в суспільстві й історії загалом.

Період авангарду в художній культурі збігається зі знаковими подіями: Першою світовою війною, науково-технічною революцією, впровадженням масового виробництва, а також поширенням засобів масової інформації та комунікації. Це не могло не вплинути на розвиток мистецтва, зокрема образотворчого. На останньому позначилися зміни у сфері науки і техніки, а також соціально-економічні потрясіння межі XIX–XX ст. Мистецтво XX століття було в принципі побудовано на оскарженні традицій, і парадоксальним чином цей принцип став витоком мистецтва новітнього стибу, винятковим і провокаційним.

Образотворче мистецтво авангарду кардинально відрізнялося від класичного образотворчого мистецтва, що відображено у табл. 1.

Авангард в образотворчому мистецтві характеризується певними ознаками. Так, він позначений сукупністю художніх рухів початку – першої третини XX ст., для яких характерні розрив з попередньою традицією, експериментальний пошук нових форм і шляхів у мистецтві. В авангарді, на відміну від традиційної творчості, відсутня послідовно вибудована система естетичних постулатів (правил, законів), тому для нього притаманна рухливість кордонів і певний плюралізм думок художників.

Відмінною особливістю мистецтва періоду авангарду є множинність його підходів до осмислення суті буття, виникнення різноманітних картин світу, сформованих уявою художників. Для

європейських шкіл цього напрямку характерна недовговічність, адже кожна з них претендувала на унікальність запропонованого нею шляху в мистецтві. Установка на експериментальність і новизну, оригінальність художньої мови залишається однією зі специфічних рис авангардизму, який охопив надалі мистецтво усього XX століття.

Але на початку XX ст. художні пошуки авангарду найчастіше носили навмисно епатажний характер. Сенс твору поза традицією, який став незрозумілим для глядача, митці, що належали до цього руху, роз'яснювали у маніфестах і коментарях, які стали найважливішим компонентом їх творчої діяльності. Принципу відтворення об'єктивної реальності у впізнаваних формах авангард протиставив ідею художньої деформації, що відкривала великі можливості для реалізації та розвитку різних форм алогізму й гротеску.

Ще однією важливою рисою авангарду є абстрактне мислення, тяжіння до мистецтва асоціативних структур (перенесення акценту із зовнішньої на внутрішню сферу), сприйняття об'єктів через їх переживання. Так виникли особливі способи побудови образної системи цього річчя: надмірна зашифрованість (або відсутність сюжету), конфліктні співвідношення формальних елементів, злиття різночасових пластів, міфологізація реальності. У творчій мові деформації авангард нерідко знаходив пояснення першовитоків, які базувались на досягненнях первісних культур, дитячій творчості, у мистецтві аматорів.

При цьому представники означеного руху вбачали обмеженість і неповноту реалістичної картини, і шукали способів її заміни світом підсвідомих переживань, виділяючи себе в окрему самодостатню естетичну сферу. Результатом пошуку авангарду нерідко ставав синтез різних видів художньої творчості, серед них – «театр художника», «кіноживопис» та ін. Для більшості напрямків цього мистецького спрямування характерний примітивізм, який проявився й як самостійна течія (прикладом, у творчості М. Шагала).

Авангардисти демонстративно відмовлялися від більшості художньо-естетичних, моральних, духовних цінностей європейської культури, першочергово, і прагнули затвердити й абсолютизувати (і тут вони, як правило, були вкрай кате-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика класичного та авангардного образотворчого мистецтва

Звичні ключі до розуміння	Класичне образотворче мистецтво	Образотворче мистецтво авангарду
Схожість	Художник пише з натури, картина відтворює реальність і зображує життєвopodobні образи, схожі на ті, що бачить людське око в природі. Побудова картини ґрунтується на повітряній і лінійній перспективі та світлотіньовому моделюванні розмірів	Звичні візуальні образи спотворюються або позбавляються звичних рис. Лінійна перспектива і світлотінь змінюються площинністю зображення, а замість повітряної перспективи використовується саяво чистих кольорів. Зображення може бути фантазійним або зовсім абстрактним, тобто не схожим на звичні, видимі оком, образи
Краса	Художник зазвичай керується естетичними міркуваннями, прагне до краси та гармонії	Традиційні канони краси порушуються або відкидаються, допускається зображення, свідомо побудоване на дисонансах і деформаціях, яке некрасиве, неприємне та навіть відверто потворне
Майстерність	Картина створюється в процесі довгої, ретельної та технічно складної роботи. Фарба наноситься в кілька шарів, що вимагає особливих методів і професійних навичок	Картина може бути виконана недбало, швидко та без застосування складних методів. Фарба може наноситися будь-якими підручними засобами

горичні і непримиренні) знайдені або винайдені ними самими форми, способи, прийоми художнього вираження, арт-презентації.

Зазвичай, ці пошуки зводилися до абсолютизації та доведення до логічного завершення (часто гранично абсурдного з позиції традиційної культури) того чи іншого елемента або сукупності елементів художніх мов, зображально-виражальних прийомів мистецтв, виокремлені їх з традиційних культурно-історичних і художніх контекстів. При цьому – цілі і завдання мистецтва вбачалися представникам окремих напрямів авангарду абсолютно різними аж до заперечення взагалі мистецтва як такого, у всякому разі в його новоевропейському сенсі.

Як уже зазначалося, авангард являє собою загальну назву кількох напрямків у мистецтві ХХ ст., серед яких можна виокремити фовізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, метафізичний живопис, неопластицизм, дадаїзм, сюрреалізм, абстрактний експресіонізм, поп-арт, гіперреалізм, супрематизм, концептуалізм, симультанейзм, імажизм тощо. Представники даних течій декларували найрішучіший розрив із цінностями попередньої культури, активно і навіть агресивно пропагували свої погляди, вдавалися до епатажу, акцій протесту, поєднань мистецької діяльності із необхідністю соціальної перебудови.

Так, під фовізмом варто розуміти течію у французькому живописі початку ХХ ст., що характеризувалася прагненням до емоційної сили художнього вираження, до стихійної динаміки письма, інтенсивності відкритого кольору та гостроти ритму. Справа в тому, що барви полотен цих художників набували самодостатнього значення, ставали виразом емоційного настрою автора. Художників, передусім, цікавила форма колірної плями, а аж ніяк не зображення предметів і фігур. Відомі фовісти: Анрі Матісс, Андре Дерен, Моріс де Вламінк, Шарль Камуан, Луї Вальта, Жорж Руо, Рауль Дюфі, Отон Фріз та ін.

Кубізм висунув на перший план формальні експерименти – конструювання об'ємної форми на площині, виявлення простих стійких геометричних форм (куб, конус, циліндр), розкладання складних форм на прості. Цей напрям мистецтва представлений в образотворчому мистецтві та архітектурі Франції, Англії, Італії, Чехії, Росії. Через три роки після виступу фовістів (у листопаді 1908 р.), виставлені в осінньому паризькому Салоні картини Жоржа Брака і Пабло Пікассо дали критикам підставу назвати нову течію кубізмом.

Суттєву особливість творчості художників означеного методу становить виявлення об'єму шляхом «кругового бачення» предмета у просторі. На полотні поєднуються окремі площинні форми, як би побачені при переміщенні точки зору художника. До кубістів належали також Хуан Гріс, Ф. Леже, Р. Делоне, Лео Гестел, Любов Попова.

Футуризмом назвали художню течію 1910–1920 рр., що з'явилася в Італії. Теоретиком футуризму і вождем першої, міланської групи футуристів став італійський письменник Філіппо Томмазо Марінетті, який опублікував 1909–1919 рр. цілу низку статей, так званий «Маніфест футуризму». У живописі італійські представники течії Умберто Боччоні і Джіно Северіні використовували перетин, зрушення

та вплив форм, багаторазові повторення мотивів, як би підсумовуючи враження, отримані в процесі стрімкого руху. Коли італійські футуристи почали зближуватися з фашистським диктатором Беніто Муссоліні, їх рух розпався.

Дадаїзм розглядають як течію у мистецтві, засновану на навмисній ірраціональності та запереченні традиційних художніх цінностей. Дадаїзм сформувався в Швейцарії й існував упродовж 1916–1922 рр. Слово «дада» (яким в Італії позначають кубок і годувальницю, в Росії і Румунії – подвійне твердження) здалося художникам відповідним для визначення такої позиції у мистецтві, яка складалася у прагненні знищити категорію художнього, стерти відмінність між «високим» і «низьким», створити «антимистецтво».

На чолі дадаїстів стояли художники Ганс Арп і Макс Ернст. До їх кіл належали також Марсель Дюшан, Філіпп Суло, Отто Фрейндліх та ін. Існування групи було короткотривалим, адже на початку 1920-х років більшість її учасників приєдналися до сюрреалістів й абстракціоністів.

Сюрреалізм як мистецький напрям виник після Першої світової війни, на початку ХХ століття у Франції. Одним з основоположників і теоретиків сюрреалізму був французький письменник Андре Бретон, який написав у 1924 р. «Маніфест сюрреалізму», а 1930 р. – «Другий маніфест сюрреалізму». Він заявив у них, що сюрреалізм прагне зруйнувати людські психічні механізми, зайняти їх місце при вирішенні всіх проблем життя.

Найбільшого розквіту сюрреалізм досяг в живописі. Художники-сюрреалісти вважали, що джерелом мистецтва є сфера підсвідомості, а головною його рисою вважали алогічність, поєднання предметів і явищ, яким надається лише видима вірогідність. До сюрреалістів належали Гійом Аполлінер, Рене Магрит, Сальвадор Далі, Леонора Керрінгтон та ін.

Експресіонізмом називають мистецьку течію, що розвинулася переважно у Німеччині першої половини ХХ ст. Світоглядною основою мистецтва цього стилю став індивідуалістичний протест проти жахливих реалій світу, спровокований низкою революцій і Першою світовою війною, а також зростанням відчуження людини від світу, її відчуттям безпритульності, катастрофи, розпаду тих начал, на яких, здавалося, так міцно спочивала європейська культура.

Експресіоністам властиві тяжіння до містицизму та критичне ставлення до навколишнього середовища. Художні прийоми, характерні для експресіонізму, наступні: відмова від ілюзорного простору; площинне тлумачення і деформація предметів; пристрасть до різких барвистих дисонансів; особливий колорит, що вирізняється апокаліптичним драматизмом. До представників напрямку належали Егон Шиле, Ернст Барлах, Отто Дікс, Жорж Руо, Хаїм Сутін, Едвард Мунк, Генріх Кампендонк та ін.

Абстракціонізм, як мистецька течія, сформувався завдяки російському художнику Василю Кандинському. Її представники стверджували, що митець не повинен повідомляти глядачеві жодних певних думок, почуттів або настроїв. Для абстракціонізму характерні відмова від зображення реальних об'єктів, граничне узагальнення або повна нівелювання форми, безпредметні композиції

(з ліній, точок, плям, площин тощо), експерименти з кольором, спонтанне вираження внутрішнього світу художника, його підсвідомості у хаотичних, неорганізованих абстрактних формах.

Близьким до абстрактного живопису став конструктивізм, який був спрямований на використання геометричних форм, й найбільше виявився в архітектурі.

З вищевикладеного можемо виокремити основні характеристики авангардного образотворчого мистецтва:

- безпредметність, що характеризується суб'єктивністю колірних вражень і фантазій художників;
- еkleктизм як поєднання різнорідних художніх елементів;
- пріоритет кольору і форми, які несуть найчастіше функцію декоративного порядку;
- «надіндивідуальність» і «надсвобода» художників, виражених ритмікою, палітрою, динамікою;
- епатажність як демонстративна поведінка, що суперечить прийнятим у суспільстві нормам і правилам;
- маніфестарність як інформаційний супровід в оприлюдненні відкриття;
- есхатологічність творчого процесу, в якому результативність як підсумок не зовсім відповідає субстанціональним началам і міметичним принципам мистецтва;
- дегуманізованість, тобто художниками втрачена тема людини в зображенні.

Список літератури:

1. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон : Видавництво «Стар», 2016. 52 с.
2. Сартан М. Трудности восприятия и понимания живописи авангарда. *Искусство*. 2011. № 5–6 (461–462). С. 2–7.
3. Турчин В.С. По лабиринтам авангарда : учебн. пособ. Москва : Изд-во МГУ, 2009. 300 с.
4. Дианова В.М. Постмодернистская философия искусства: истоки и современность : учебн. пособ. Санкт-Петербург : Петрополис, 2009. 240 с.
5. Серяков А.В. Искусство авангардизма как выражение смены типов культуры. *Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств*. 2011. № 4(28). С. 113–116.
6. Тугендхольд Я. Из истории западноевропейского, русского и советского искусства : учебн. пособ. Москва : Академия, 2007. 288 с.
7. Якимович А.К. Эпоха сокрушительных творений : учебн. пособ. Москва : Галарт, 2009. 290 с.
8. Гончаренко Д. Антитрадиціоналізм у візуальному мистецтві доби авангарду. *Сучасне мистецтво*. 2013. Вип. 9. С. 43–48.
9. Советский энциклопедический словарь. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. 4-е изд. 1632 с.
10. Галинская И.Л. Авангардизм в искусстве XX века. *Культурология*. 2011. № 3. С. 68–74.
11. История искусства зарубежных стран. Москва : Искусство, 1964. Т. 3. 670 с.
12. Горбачев Д. Український авангард. Київ : Мистецтво, 2017. 320 с.

References:

1. Sotskaya G., Shmelyova T. (2016) *Dictionary of artistic terms*. Kherson: Star Publishing House.
2. Sartan M. (2011) Difficulties in perceiving and understanding avant-garde painting. *Art*, 5–6 (461–462), 2–7.
3. Turchin V.S. (2009) Through the labyrinths of the avant-garde. Moscow: MSU.
4. Dianova V.M. (2009) *Postmodernist philosophy of art: origins and modernity: textbook*. St. Petersburg: Petropolis.
5. Seriyakov A.V. (2011) The art of avant-gardism as an expression of the change of types of culture. *Journal of Chelyabinsk State Academy of Culture and Arts*, 4(28), 113–116.
6. Tugendhold J. (2007) *From the History of Western European, Russian and Soviet Art: textbook*. Moscow: Academy.
7. Yakimovich A.K. (2009) *The Age of Crushing Creations: Textbook*. Moscow: Galart,
8. Goncharenko D. (2013) Anti-Traditionalism in Visual Art before the Avant-garde. *Modern Art*, 9, 43–48.
9. Soviet Encyclopedic Dictionary (1990). Moscow: Sov. encyclopedia.
10. Galinskaya I.L. (2011) Avangardism in the art of the twentieth century. *Culturology*, 3, 68–74.
11. History of Art of Foreign Countries (1964). Moscow: Art.
12. Gorbachev D. (2017) *Ukrainian avant-garde*. Kyiv: Art.